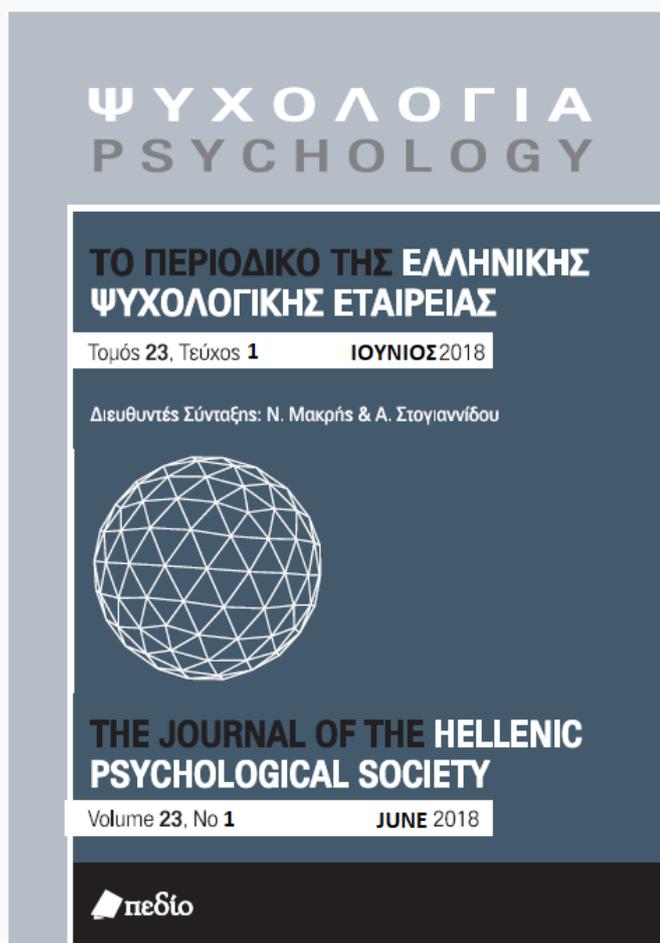

Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society

Vol 23, No 1 (2018)

Special Section - Emotions: Theory, research and applications

Special Section. Emotions: Theory, Research and Applications. Introduction

Αντωνία Παπαστυλιανού

doi: [10.12681/psy_hps.23011](https://doi.org/10.12681/psy_hps.23011)

Copyright © 2018, Αντωνία Παπαστυλιανού

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

To cite this article:

Παπαστυλιανού Α. (2018). Special Section. Emotions: Theory, Research and Applications. Introduction. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 23(1), 1–6. https://doi.org/10.12681/psy_hps.23011

ΕΙΔΙΚΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: ΘΕΩΡΙΑ, ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Εισαγωγή

ΑΝΤΩΝΙΑ ΠΑΠΑΣΤΥΛΙΑΝΟΥ¹

Η έρευνα και η πληθώρα δημοσιευμένων μελετών γύρω από το συναίσθημα είναι αναμφισβήτητα τέτοια που αναδεικνύει το θέμα αυτό ανάμεσα στα πιο δημοφιλή ίσως για τον επιστήμονα κάθε κλάδου της Ψυχολογίας, αλλά και τον απλό με κοινωνικά ενδιαφέροντα αναγνώστη ή τον άνθρωπο που αναζητά τρόπους να κατανοήσει πώς λειτουργεί, πώς μπορεί να βοηθηθεί ή να βοηθήσει τους γύρω του ή να γίνει αποτελεσματικότερος στην εργασία του και στις διαπροσωπικές του σχέσεις. Οι κοινωνικές εξελίξεις και ελευθερίες των τελευταίων δεκαετιών επέτρεψαν να αναδειχθεί το θέμα αυτό σε πρωταρχικής σημασίας συστατικό των κοινωνικών διεκδικήσεων (π.χ. εξάλειψη της καταπίεσης), των διαπροσωπικών σχέσεων (π.χ. η ελεύθερη επιλογή συντρόφου), της ατομικής ευημερίας (διεκδίκηση πόρων, ικανοποίηση των αναγκών, διεκδίκηση της ευτυχίας). Πρόκειται για ένα πεδίο της ψυχολογικής μελέτης που άπτεται του ατομικού, κοινωνικού και θεσμικού πλαισίου και της συνάρθρωσής τους, επομένως αποτελεί θεματική τόσο της Κοινωνικής Ψυχολογίας, όσο και της Γνωστικής, της Αναπτυξιακής, της Κλινικής, της Συμβουλευτικής, της Οργανωσιακής Ψυχολογίας, της Ψυχοθεραπείας, της Νευροεπιστήμης, της Ψυχομετρίας, της Αθλητικής Ψυχολογίας, της Οικονομικής Ψυχολογίας, ακόμα και της Πολιτικής (θα μπορούσε να υποστηρίξει ο De Rivera, 1977). Η Κοινωνιολογία και η Ανθρωπολογία έχουν κι αυτές λόγο στη μελέτη των συναισθημάτων με τα δικά τους εργαλεία και έχουν συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στην διερεύνησή τους, ενώ η Φιλοσοφία ήδη από την αρχαιότητα έθεσε το θέμα αυτό κάτω από τον τίτλο «πάθη». Οι Πλάτωνα και Αριστοτέλη τοποθετήθηκαν με διαφορετικές θέσεις απέναντι στα συναισθημάτων-πάθη ήδη κατά την αρχαιότητα. Το ενδιαφέρον, λοιπόν, είναι παλιό αλλά επανέρχεται με συστηματικές αναφορές κατά τον 17ο αιώνα και απασχολεί τους μελετητές (William James, Descartes), αλλά το «ανοίγει» εμβληματικά, κατά τον 19ο αιώνα, ο Darwin με τη δημοσίευση του *The expression of Emotions in Man and Animals* (1872), υποστηρίζοντας ότι, ένα σημαντικό χαρακτηριστικό των συναισθημάτων, η επικοινωνιακή λειτουργία τους, δεν υπάρχει, αφού τις εκφράσεις του προσώπου τις θεωρεί απλώς συνοδευτικό των συναισθημάτων. Η άποψη αυτή «πυροδότησε» το ενδιαφέρον πολλών κατοπινών μελετητών που τοποθετήθηκαν κυρίως στην αντίθετη θέση, αυτή της επικοινωνιακής λειτουργίας τους.

Με την ανάπτυξη της επιστήμης της Ψυχολογίας στον 20ό αιώνα και στο πλαίσιο των διαφόρων σχολών σκέψης και των μεγάλων θεωριών (Ψυχαναλυτική, Συμπεριφοριστική, Γνωστική, Κοινωνικο-κοινωνιο-στρουξιοιστική) διατυπώθηκαν δεκάδες θεωρητικές θέσεις περί του ορισμού των συναισθημάτων και των «συστατικών τους» (συγκίνηση ή αίσθημα ή συναίσθημα), του τρόπου λειτουργίας τους (αξιολόγηση, αποτίμηση, αντίδραση κ.λπ.), που διαφοροποιούνταν κυρίως αναφορικά με τον τρόπο μέτρησης και

1. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

αξιολόγησης τους, τη συνέργεια τους με άλλες λειτουργίες του εγκεφάλου και τη σχέση τους με τις σωματικές αντιδράσεις και συμπεριφορές.

Ο Strongman (2006) σε μια συνολική επισκόπηση και κατάταξη όλων σχεδόν των θεωριών σε κατηγορίες (Πρώιμες θεωρίες, Φαινομενολογικές θεωρίες, Συμπεριφοριστικές Θεωρίες, Γνωστικές θεωρίες, Φυσιολογικές θεωρίες, τις Θεωρίες των συγκεκριμένων συναισθημάτων, Εξελικτικές θεωρίες, Κοινωνικές Θεωρίες, Κλινικές θεωρίες, Συνυφασμένες-με-το-εργασιακό-πολιτιστικό-κλίμα Θεωρίες), ξεχωρίζει μια κατηγορία που την ονομάζει «Φιλόδοξες Θεωρίες²» εξηγώντας ότι αυτές μπορούν να θεωρηθούν ως οι πληρέστερες από πλευράς των ερωτημάτων που θέτουν και επιχειρούν να απαντήσουν: η θεωρία των Oatley και Johnson-Laird (1987, 1992) η θεωρία του Izard που υποστηρίζουν ότι τα συναισθήματα έχουν κατά βάση επικοινωνιακή λειτουργία (1972, 1977, 1991), καθώς και η θεωρία του Fridja (1986, 1988, 1992) που με μεγάλη συγγένεια μεταξύ τους πραγματεύονται πέραν των ορισμών και των λειτουργιών, το θέμα της βιολογικής βάσης των συναισθημάτων, το ερώτημα του χαρακτηρισμού βασικών και μη-βασικών συναισθημάτων, τις συναισθηματικές διεργασίες από τη στιγμή που λαμβάνεται το ερέθισμα μέχρι την ανταπόκριση και τη ρύθμισή του ανάλογα με το πλαίσιο, τον πολιτισμό, το περιεχόμενο, τις προηγούμενες εμπειρίες και τις δυνατότητες του ατόμου να το αποτιμήσει και να αντιδράσει. Δέχονται δηλαδή ότι τα συναισθήματα έχουν τόσο γνωστικές όσο και κοινωνικοπολιτισμικές πλευρές.

Στην κατηγορία αυτή των «φιλόδοξων θεωριών» εντάσσεται και η ενδιαφέρουσα καθ' όλα θεωρία του Ekman (1972, 1982, 1992) ο οποίος μελετά επισταμένως, με τις νέες τεχνολογίες της εποχής του, το θέμα της έκφρασης των συναισθημάτων ως επικοινωνιακή λειτουργία και την επίδραση που οι εκφράσεις ακόμα και κατ' εντολήν μπορούν να προκαλέσουν στον ψυχισμό του ατόμου και τη ρύθμιση των συναισθημάτων βάσει του πολιτισμού.

Σε αυτή τη γραμμή σκέψης, τα τελευταία χρόνια έχει παρατηρηθεί ανάπτυξη στον «πολιτισμό των συναισθημάτων» *per se* που υποδηλώνει την ανάγκη μελέτης τους ως ξεχωριστή ενότητα, αυτήν που ο Strongman ονομάζει «πολιτισμική ψυχολογία των συναισθημάτων» (2006, σελ. 270). Ο Gerhards (1989) στο ίδιο πλαίσιο, προάγει ουσιαστικά τη συζήτηση θέτοντας ορισμένα ερωτήματα αναφορικά με το πώς οι σύγχρονες κοινωνίες ανταποκρίνονται στον μεταβαλλόμενο πολιτισμό των συναισθημάτων. Κατά την άποψή του, υπάρχουν τρεις τρόποι με τους οποίους ο πολιτισμός επηρεάζει το συναίσθημα:

- A. οι πολιτισμικές ερμηνείες καθοδηγούν την κατανόηση των κοινωνικών δομών και επομένως επηρεάζουν το συναίσθημα,
- B. οι πολιτισμικές νόρμες, οδηγούν στην ανάπτυξη «κατάλληλων συναισθημάτων» και εκφράσεων (π.χ. στο σπίτι ή στο σχολείο)
- Γ. Υπάρχουν πολιτισμικοί ορισμοί της προσωπικότητας και της ταυτότητας που εμπεριέχουν συναισθηματική ταυτότητα π.χ. μέσω των πολιτισμικών επιρροών, το άτομο μπορεί να σκέφτεται τον εαυτό του ως ένα θυμωμένο ή έναν αγχώδη άνθρωπο.

Από τη άλλη, παρατηρεί ότι οι σύγχρονες κοινωνίες επιβάλλουν έλεγχο στα συναισθήματα και ιδιαίτερα μέσω του φόβου και της ντροπής. Πιο συγκεκριμένα η μεταμοντέρνα επιρροή στο συναίσθημα εκδηλώνεται με την *εμπορευματοποίηση (commercialization)*, δηλαδή το συναίσθημα συνδέεται με την οικονομία. Οι άνθρωποι εκφράζονται βάσει των ρόλων τους, μαθαίνουν να ελέγχουν τα συναισθήματά τους μέσα από τις πολιτισμικές επιρροές. Ο ίδιος παρατηρεί ωστόσο ότι υπάρχει και μια αντίθετη τάση, αυτή της *διάχυσης πληροφοριών (informalization)*, δηλαδή της χαλάρωσης του συναισθηματικού ελέγχου με το να καλούμαστε να μοιραζόμαστε τα συναισθήματά μας (*sharing*) και να χαμηλώνουμε την ουδό της ντροπής και της αμηχανίας, οδηγώντας μας έτσι σε συναισθηματική κατάσταση (*emotional states*)

2. Ambitious Theory (Strongman, 2006, pp.101-129).

παρά σε συναισθηματικό έλεγχο. Αυτό σχετίζεται κυρίως με μη- υλιστικές αξίες, αποφυγή των αρνητικών συναισθημάτων και αναζήτηση των θετικών. Και όλο αυτό διατείνεται ότι συνδέεται με την ιεράρχηση των αναγκών και την κατεύθυνση προς την αυτοπραγμάτωση. Μια τρίτη μεταμοντέρνα μορφή επιρροής υποστηρίζει ότι προέρχεται από την *γλώσσα*. Καλούμαστε όλο και περισσότερο να μιλήσουμε για- και να αναστοχαστούμε επάνω στα συναισθήματά μας εκθέτοντάς τα περισσότερο στη δημόσια σφαίρα. Εξ'ού και η παραγωγή μεγάλου αριθμού βιβλίων γύρω από τη συναισθηματική διαχείριση και θεραπεία. Τέλος, σημειώνει ο ίδιος, παρατηρείται σημαντική επίδραση στη διαμόρφωση *νέων ταυτοτήτων*, συναισθηματικών εαυτών. Με αυτό τον τρόπο αναδύονται νέες έννοιες για τον εαυτό, που επιτρέπουν για παράδειγμα να εμφανίζεται κανείς παρορμητικός και συναισθηματικός. Αυτός είναι ο λόγος π.χ που οι άντρες μπορούν να κλαίνε δημόσια, στην τηλεόραση.

Αυτές οι επισημάνσεις για την επιρροή του συναισθήματος στις μεταμοντέρνες κοινωνίες ονομάζονται από τον Gerhards «μετασυμβατική συναισθηματική συνειδητότητα» και καταδεικνύει την δυνατότητα του ανθρώπου να εκθέτει τα συναισθήματά του παρά να τα καταπιέζει ή να τα αγνοεί.

Ενδιαφέρουσα θέση πάντως αναφορικά με την ρύθμιση των συναισθημάτων που έρχεται αυτή τη φορά από την αναπτυξιακή ψυχολογία είναι και η θεωρία του Gross (1998) η οποία θέτει το ερώτημα κατά πόσον αλλάζουν οι αντιδράσεις μας και οι ρυθμίσεις στο συναισθηματικό κατά τη διάρκεια της ζωής, εμπλέκοντας το γνωστό ερώτημα περί επίδρασης της φύσης ή της ανατροφής ή της αλληλεπίδρασης των δύο. Σύμφωνα με τον Gross έχουμε τη δυνατότητα να επιλέξουμε ή όχι τη ρύθμιση των συναισθημάτων αναλόγως των συνθηκών και των επιλογών μας, ακόμα και τη ρύθμιση της αντίδρασής μας μέσω άλλων τρόπων (π.χ. ουσίες, αλκοόλ, φυσική άσκηση, φαγητό, ή καταπίεση) που συχνά είναι το πρώτο που έρχεται στο μυαλό των ανθρώπων αναφορικά με τη ρύθμιση των συναισθημάτων (*response modification*).

Το τελευταίο μας οδηγεί αναπόδραστα στα θέματα της σχέσης των συναισθημάτων με το στρες, την ψυχική υγεία και την ψυχοθεραπεία, τη μεγάλη κατηγορία των κλινικών δηλαδή θεωριών, με ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες ίσως τις αφηγηματικές όπως, για παράδειγμα, τη θεωρία του Pennebaker (Pennebaker & Segal, 1999) που συνδέει την υγεία με την αφήγηση, καθώς οι αφηγήσεις παράγουν συναισθήματα και κάθαρση, και την κοινωνική κονστρουξιονιστική θεωρία του Gergen (1994) σύμφωνα με την οποία τα συναισθήματα είναι μέρος των βιωμένων αφηγήσεων που εμφανίζονται μέσα σε συγκεκριμένα πρότυπα σχέσεων, τα *συναισθηματικά σενάρια*, τα οποία προσδιορίζονται πολιτισμικά.

Τα θέματα λοιπόν που συνδέονται με τη μελέτη των συναισθημάτων είναι πολυποίκιλα και ενδιαφέροντα. Στο ειδικό αυτό αφιέρωμα παρατίθεται μια μικρή γκάμα θεωρητικών απόψεων και ερευνητικών δεδομένων. Στο άρθρο των David Matsumoto, Jungwook Choi, Satoko Hirayama, Akihiro Domae και Susumu Yamaguchi περιγράφονται δύο πειραματικές μελέτες που δείχνουν ότι οι πολιτισμικοί κανόνες έκφρασης (Μελέτη 1) και η Συναισθηματική Ρύθμιση (ΣΡ, Μελέτη 2) συνδέονται με τις κρίσεις διαχείρισης των συναισθηματικών εκφράσεων των άλλων, με Αμερικανούς και Ιάπωνες συμμετέχοντες. Οι συγγραφείς στην πρωτότυπη αυτή μελέτη καταγράφουν όπως σημειώνουν, την πρώτη τεκμηρίωση της σύνδεσης μεταξύ των κανόνων έκφρασης του ατόμου και ΣΡ και των κρίσεων διαχείρισης του συναισθήματος σε άλλους.

Οι Konstantine V. Petrides και Stella Mavroveli στη συνέχεια, εξετάζουν τη θεωρία της «Χαρακτηριολογικής συναισθηματικής νοημοσύνης» (ΧΣΝ) –της συναισθηματικής νοημοσύνης ή συναισθηματικής αυτοαποτελεσματικότητας ως γνώρισμα της προσωπικότητας (*trait EI* ή *trait emotional self-efficacy*) με παραδείγματα από τους χώρους της Οργανωσιακής ψυχολογίας, της Κλινικής και της Εκπαίδευσης. Περαιτέρω, συζητούν τους βασικούς περιορισμούς της έννοιας της συναισθηματικής νοημοσύνης ως γνωστικής ικανότητας. Η ΠΣΝ κατά τους συγγραφείς προσφέρεται ως μια εναλλακτική εννοιολόγηση και εξηγείται η σχέση της με τα άλλα μοντέλα συναισθηματικής νοημοσύνης καθώς χρησιμοποιούνται για τη μέτρηση της εργαλεία αυτοαναφοράς, ωστόσο θεωρούν ότι της λείπει μια καλή θεωρητική υποστήριξη. Στη συνέχεια αφού παρουσιάσουν τις διάφορες μορφές του ερωτηματολογίου Trait Emo-

tional Intelligence Questionnaire (TEIQue) συζητούν τις πιθανές θεωρητικές προεκτάσεις της θεωρίας της ΠΣΝ.

Οι Γεωργία Παναγιώτου και Δημήτρης Αγοραστός στο άρθρο τους κάνουν μια επισκόπηση της θεωρίας που αφορά τη σχέση ανάμεσα στο συναίσθημα, την εστιαζόμενη στον εαυτό προσοχή και την ρύθμιση της συμπεριφοράς, τόσο με τυπικούς όσο και με ψυχοπαθολογικούς πληθυσμούς και καταγράφουν τα συμπεράσματα για το που βρίσκεται ο τομέας αυτός της έρευνας σήμερα. Παρουσιάζουν μάλιστα ευρήματα από το εργαστήριο των συγγραφέων που στοχεύουν στην περεταίρω εξερεύνηση αυτής της σχέσης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι στις περιπτώσεις ατόμων με ψυχοπαθολογία, κατά την αυτοαξιολόγηση, η προσοχή που στα ψυχικώς υγιή άτομα είναι εστιασμένη στον εαυτό και μπορεί να σχετίζεται είτε με θετικά είτε με αρνητικά συναισθήματα ανάλογα με την υποκειμενική αντίληψη για την πιθανότητα επίτευξης του στόχου, στις περιπτώσεις ψυχοπαθολογίας η διαδικασία αυτή φαίνεται ότι δυσλειτουργεί και το άτομο παγιδεύεται σε ένα φαύλο κύκλο αρνητικού συναισθήματος και εστιαζόμενης στον εαυτό προσοχής.

Το άρθρο του Κωνσταντίνου Καφέτσιου εξετάζει τα συναισθήματα στις διαπροσωπικές σχέσεις και υποστηρίζει ότι τόσο η επιστημονική όσο και η μη επιστημονική σκέψη αναγνωρίζουν τη γόνιμη διαλεκτική σχέση ανάμεσα στο συναίσθημα και τις διαπροσωπικές σχέσεις, ωστόσο, ο συγγραφέας θεωρεί ότι οι ερευνητές δεν έχουν ασχοληθεί αρκετά με το θέμα αυτό της σύνδεσης συναισθημάτων και διαπροσωπικών σχέσεων. Δομεί λοιπόν το άρθρο του εξετάζοντας τα θέματα αρχικά από την οπτική «το συναίσθημα πρώτα» και μετά από τη οπτική «οι διαπροσωπικές σχέσεις» πρώτα. Αφού εξετάσει εισαγωγικά τις δύο έννοιες, αναπτύσσει τα συναισθήματα ως σχεσιακά φαινόμενα και τις διαπροσωπικές σχέσεις ως το απόλυτο πλαίσιο έκφρασης και ακολούθως αναπτύσσει τη θέση των συναισθημάτων στην κοινωνική αλληλεπίδραση και τις στενές διαπροσωπικές σχέσεις.

Σε ένα διαφορετικό επίπεδο εξέτασης, οι Αναστάσιος Σταλίκας και η Αλκμήνη Μπούτρη παρουσιάζουν τις βασικότερες θεωρητικές προτάσεις, μοντέλα και σχετικά ερευνητικά ευρήματα αναφορικά με τον ρόλο της βίωσης των θετικών συναισθημάτων στην ψυχοθεραπεία. Στο πρώτο μέρος παρουσιάζουν το ρόλο της συναισθηματικής παρουσίας, έκφρασης, και βίωσης στη ψυχοθεραπεία και το ρόλο του συναισθήματος στις διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζονται ο ρόλος του χιούμορ, της χαράς και της αγάπης στη ψυχοθεραπευτική διαδικασία και στο τρίτο μέρος οι συγγραφείς αναπτύσσουν το μοντέλο της Διεύρυνσης και Δόμησης της Fredrickson και την εφαρμογή του στη ψυχοθεραπευτική θεωρία και έρευνα.

Η μελέτη των συναισθημάτων, έχει μακρά ιστορία, καθώς αυτά είναι συνυφασμένα με την ύπαρξη, την κοινωνική-σχεσιακή αλληλεπίδραση των ατόμων, τη γνώση, την ανάπτυξη και συνολικά την επιβίωση του ατόμου. Από την άλλη, οι συνθήκες ζωής, εργασίας, κοινωνικών και οικονομικών σχέσεων αλλάζουν ραγδαία με την ιλιγγιώδη είσοδο της τεχνολογίας στη ζωή μας και μάλιστα στην επικοινωνία (ηλεκτρονικά κοινωνικά δίκτυα, κινητά τηλέφωνα με τεράστιες δυνατότητες πολλαπλών μορφών σύγχρονης επικοινωνίας) καθιστούν τη μελέτη της συναισθηματικής έκφρασης περισσότερο αναγκαία από ποτέ. Στο πλαίσιο των νέων αυτών συνθηκών, η ρύθμιση των συναισθημάτων βάσει του πολιτισμικού πλαισίου που τώρα πια μέσω της συνδεσιμότητας των οπτικών ινών τα άτομα μεταφέρονται έστω και εικονικά σε κάθε είδους περιβάλλον, οι νέες μορφές εκπαίδευσης (π.χ. η εξ αποστάσεως), η επίδραση της τεχνολογίας στο συναίσθημα, οι προσπάθειες εξαπάτησης μέσω της ηλεκτρονικής επαφής και η κοινωνική-πολιτισμική πολυπλοκότητα και η επιβάρυνση της ψυχικής υγείας, η θεραπεία μέσω της έκφρασης των συναισθημάτων και της αποκάλυψης του εαυτού, η ανοικτότητα στην εμπειρία στην οποία τείνουν τα άτομα μέσω των νέων τεχνολογικών δυνατοτήτων και ελευθεριών (κοινωνικών δικαιωμάτων, κ.λπ), τα συναισθήματα

3. Μια ενδιαφέρουσα άποψη από τον De Rivera (1977).

ως κοινωνικές/ πολιτικές οντότητες –που δημιουργούν κλίμα μέσα στο οποίο διαμορφώνουν τα άτομα τα δικά τους συναισθήματα⁹, η μελέτη της προσωπικότητας και του φύλου σε σχέση με τα πιο πάνω, είναι μερικά από τα θέματα που μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενα περαιτέρω μελέτης. Σχεδόν όλες οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις προσφέρονται για το σκοπό αυτό: η προσέγγιση μέσω των νευροεπιστημών, η πειραματική έρευνα εργαστηρίου, η έρευνα πεδίου και η ποιοτική ανάλυση λόγου, καθώς τα θέματα είναι πολύπλοκα και ακουμπούν διαφορετικές πτυχές της λειτουργίας και έκφρασης των συναισθημάτων. Η ανάγκη για καλύτερη κατανόηση του ατόμου ως μονάδα, ως εταίρο στις κοινωνικές σχέσεις και συναλλαγές αλλά και η διεργασία έκφρασης συναισθημάτων αυτή καθαυτή ως κορυφαία βιο-ψυχο-κοινωνική διεργασία, είναι θέματα με διαχρονικό ενδιαφέρον καθώς αναφέρονται στη δυναμική εξελικτική πορεία του ανθρώπου.

Στην Ελλάδα οι ερευνητικές προσπάθειες γύρω από τα θέματα αυτά δεν έχουν πάρει την έκταση που παρατηρείται σε άλλες περιοχές της ψυχολογίας. Το παρόν ειδικό αφιέρωμα στο περιοδικό ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ, επιζητεί να κεντρίσει το ενδιαφέρον ώστε να αυξηθούν οι μελέτες στο πεδίο αυτό. Η πρόσκληση ερευνητών από το εξωτερικό, Ελλήνων και άλλων που συμβάλλουν με τα κείμενα τους εδώ υπηρετεί ακριβώς αυτό το σκοπό. Ελπίζουμε μια νέα προσπάθεια με περισσότερα κείμενα είτε στα ελληνικά είτε στα αγγλικά να διευρύνει τη βιβλιογραφία με θέματα από τον ελληνικό χώρο, καθώς η πολιτισμική διάσταση, όπως ήδη αναφέρθηκε, δημιουργεί μια δική της ξεχωριστή παράδοση και ερμηνεύει την ανθρώπινη συμπεριφορά μέσα από την τοπική πολιτισμική προσέγγιση. Η ιδιάζουσα πραγματικότητα της οικονομικής-κοινωνικής κρίσης που διέρχεται η χώρα αποτελεί περαιτέρω, ιδιαίτερου ενδιαφέροντος συνθήκη για τη μελέτη των συναισθημάτων.

Ευρεία βιβλιογραφία

- Averill, J. (1994). Emotions Unbecoming and Becoming. In P., Ekman, R.J. Davidson (Eds.). *The Nature of Emotions* (pp. 265-269). Oxford University Press.
- Darwin, C. (1872). *The expression of Emotions in Man and Animals*. London: John Murray.
- De Rivera, J. (1977). *A structural theory of Emotions*. New York: International Universities Press.
- Ekman, P. (1972). Universals and cultural differences in facial expressions of emotions. In J. Cole (ed.) *Nebraska Symposium on Motivation*, Vol. 19, pp. 207-283. Lincoln, NE: University of Nebraska.
- Ekman, P. (1982). *Emotions in the Human Face*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ekman, P. (1992). Facial Expressions of Emotions. New findings, new questions. *Psychological Science*, 3, 34-38.
- Fridja, N.H. (1986). *The Emotions*. Cambridge University Press.
- Fridja, N.H. (1988). The laws of emotion. *American Psychologist*, 43, 349-358.
- Fridja, N.H. (1992). The empirical status of the laws of emotion. *Cognition and Emotion*, 6, 467-477.
- Gergen, K. J. (1994). *Realities and Relationships: Soundings in Social Constructionism*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Gerhards, J. (1989). The changing culture of emotions in modern society. *Social Science Information*, 28(4), 737-754.
- Gross, J.J. (1998). The emerging field of emotion regulation: An integrative review. *Review of General Psychology*, 2 (3), 271-299.
- Izard, C. E. (1972). *The Face of Emotion*. New York. Appleton-Century-Crofts.
- Izard, C. E. (1977). *Human Emotions*. New York: Plenum Press.
- Izard, C. E. (1991). *The Psychology of Emotions*. New York: Plenum Press.
- Καφέτσιος, Κ. (2005). *Δεσμός, συναίσθημα και διαπροσωπικές σχέσεις*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.
- Manstead, A. S.R., Fridja, N., Fischer, A. (2004) (Eds). *Feelings and Emotions*. Cambridge University Press.
- Ντάβου, Μ., & Μακρής, Ν. (2006). (Επιμ.). Ειδικό Αφιέρωμα «Συγκίνηση και Νόηση». *Νόησης*, 2, 3-227.
- Ντάβου, Μπ. (2000). *Οι διεργασίες της σκέψης στην εποχή της πληροφορίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

- Oatley, K., & Johnson, -Laird, P.,N. (1987).Towards a cognitive theory of emotions. *Cognition and Emotion*, 4, 129-143.
- Oatley, K., & Jenkins, J.M. (1992). Human Emotions: function and dysfunction. *Annual Review of Psychology*, 43, 55-85.
- Parrot, G. W. (2001). (Ed.). *Emotions in Social Psychology*. Georgetown University: Psychology Press. Taylor & Francis Group.
- Pennebaker, J.W. & Segal, J.D. (1999). Forming a story: The health benefits of narrative. *Journal of Clinical Psychology*, 55 (10), 1243-1254.
- Philippot, P., Feldman, R. (2004) (Eds.). *The Regulation of Emotion*. Malhah, New York, London: Laurence Erlbaum Associate Publishers.
- Solomon, R. (2003). *What is an emotion?* New York: Oxford University Press.
- Σταλίκας, Α. & Μπούτρη, Α. (2004). *Θεμελιώδη θέματα ψυχοθεραπείας: Το συναίσθημα στην ψυχοθεραπεία*. Ελληνικά Γράμματα.
- Strongman, K.T. (2006). *The Psychology of Emotion*. Chichester: Wiley.